

Yatay Oluk Bezekli Bir Seramik Grubunun Ele Geçtiği Yeni Bir Merkez: Hakemi Use

Halil TEKİN*

Özet

Dicle Nehri üzerinde yapımı planlanan Ilısu Barajı Projesi kazıları arasında yer alan Hakemi Use bir höyük yerleşimidir. Höyükte 2001 yılından bu yana yürütülen kazılarda yerleşimin ana katmanının Geç Neolitik olduğu tespit edilmiştir. Bu ana katman üzerinde çoğunlukla silolar ve çukurlar içinde ele geçen seramikler sayesinde Erken Demir Çağ yerleşiminin varlığı saptanmıştır. Bu seramikler arasında Yatay Oluk Bezekli Kaplar önemli bir yer tutmaktadır. Karakteristik özelliklere sahip bu kapların yakın benzerleri Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Fırat ve Dicle boyunca yürütülen kurtarma kazılarında ele geçmektedir. Bu çalışmada Hakemi Use kazısında gün ışığına çıkartılan Erken Demir Çağ'a tarihlendirilen ve bu dönem için karakteristik özellikler gösteren seramiğin bir bölümü tanıtılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Erken Demir Çağ, seramik, Ilısu Barajı, çanak-çömlek, Güneydoğu Anadolu Bölgesi, oluk bezekli kaplar.

Abstract

Hakemi Use is a settlement hill excavated within the Ilısu Dam Project on the Tigris. The excavations carried out since 2001 show that the main settlement of the mound is from the Late Neolithic Period. Several granary pits and pits dug into this main settlement layer contain Early Iron Age sherds showing an Early Iron Age settlement on the mound. A distinctive group differs from the other surfaces. Parallels to this characteristic group are found in southeastern Anatolia at excavated sites from the Euphrates and Tigris regions. This study deals with this characteristic group of vessels from Hakemi Use which are dated to the Early Iron Age.

Keywords: Early Iron Age, ceramic, Ilısu Dam, pottery, Southeastern Anatolia, grooved ware.

1. Giriş

Hakemi Use'de arkeolojik kazılar, Kültür Bakanlığı ve Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün ortaklaşa yürüttüğü "Ilısu Barajı Göl Suları Altında Kalacak Kültür Varlıklarının Belgelenmesi ve Kurtarılması Projesi" kapsamında, Diyarbakır Müze

(*) Yrd. Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü.

Müdürlüğü başkanlığında, Hacettepe Üniversitesi'ne mensup bir ekip tarafından yürütülmektedir. İlk kez 2001 yılında başlanılan kazılar yeni ihale yasasından kaynaklanan sorunlar nedeniyle 2003 yılında yapılamamıştır. 2004 yılında sadece Geç Neolitik katmanlarda iki hafta süresince yürütülen kazılar, 2005 yılında bürokratik sorunların çözülmesiyle tekrar başlamıştır. Böylelikle yerleşimin diğer kısımlarında Erken Demir Çağ'a ait kalıntıların gün ışığına çıkartılması mümkün olabilmektedir. Bu makalede Hakemi Use'de bugüne kadar sürdürülen kazılarda tespit edilen ve Erken Demir Çağ için karakteristik olan bir grup yatay oluk bezekli seramiğin detaylı tanıtımı yapılmaktadır.

2. Konum

Hakemi Use, Diyarbakır şehir merkezinin 70 km doğusunda, Bismil İlçe merkezinin 12 km güneydoğusunda, Tepe Beldesi'nin 3 km batısında, Dicle Nehrinin sağ kıyısında yer almaktadır. Bismil İlçe merkeziyle güneyindeki köyleri birbirine bağlayan asfalt yolun kuzey bölümünde, yoldan yaklaşık 200 m içerde bulunan Hakemi Use, pamuk tarlaları içinde yer alan yayvan bir tepe görünümündedir. Yaklaşık 120 m çapında ve tarla düzlüğünden 4 m yükseklikte olan höyük, bir şahsın özel arazisi içinde yer aldığından, sistemli kazıların başladığı 2001 yılına kadar yüzeyinde yoğun tarımsal faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında asfalt yol hizmete girmeden önce Bismil'e giden şose yol höyüğün kuzey kısmından geçmekteydi. Bundan dolayı höyük yüzeyinde iş makineleriyle sık sık tesviye çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar esnasında höyük yüzeyinde önemli tahribat meydana gelmiştir. Bütün bunlar yerleşimin üst katmanını oluşturan Demir Çağ tabakalarındaki mimariyi izlenemez duruma getirmiş ve küçük buluntuların alttaki katmanların içine doğru karışmasına neden olmuştur. Kazılarda bu durum açık bir şekilde gözlenmiştir. Tarla sahibinin bildirdiğine göre Hakemi Use'nin gerçek yükseltisi 20 yıl kadar önce bugünkü konumundan yaklaşık 2 m kadar yukarıda bulunmaktaydı.

3. Stratigrafi

2001 ve 2002 kazı sezonunda kazılar yerleşimin Dicle'ye bakan kuzey bölümünde doğu-batı doğrultusunda; 2005 yılında ise güney bölümünde kuzey-güney doğrultusunda yürütülmüştür (Resim 2). Bu kazılar sonucunda D8b1 ve J8 plan karelerinde ana toprağa ulaşılarak yerleşimin tabaka düzeni tespit edilebilmiştir. Buna göre Hakemi Use'nin stratigrafisi şu şekildedir:

1. MÖ I. Binyıl/Erken Demir Çağ (Yeni Assur Dönemi)
2. MÖ II. Binyıl/Geç Tunç Çağ (Orta Assur Dönemi)
3. MÖ VI. Binyıl/Geç Neolitik (Hassuna/Samarra Dönemi)

Hakemi Use'nin tabaka düzeni içinde en kalın katman Geç Neolitiğe aittir. Höyük yüzeyinden yaklaşık 30-40 cm derinlikte başlayan bu katman yaklaşık 3.5 m kalınlığa sahiptir. Bunun yanında diğer iki döneme ait kalıntılar yukarıda anlatılan nedenlerden ötürü genellikle höyük yüzeyinde dağınık şekilde duran taş sıraları ve Geç Neolitik katman içine giren silolar, çukurlar veya basit toprak mezarlardan oluşmaktadır. Bu dönemlere ait seramik parçaları 2005 yılı kazılarında yer yer tahrip olmuş bir yapının taş döşemesi üzerinde ve silolar içinde ele geçmiştir.

4. Erken Demir Çağ Seramiği

Küçük bir yerleşim yeri olmasına karşın Hakemi Use'nin yüzeyindeki seramik parçalarının sayıca fazlalığı dikkat çekicidir. Yüzeyde görülen çanak-çömlek parçalarının çoğu tek renkli olup, bunlar Erken Demir Çağ'a aittir. Höyük üzerindeki tahribatın bir sonucu olarak bu dönemin seramiği adeta yüzeyi kaplamıştır. Özellikle pamuk ekimi esnasında höyük yüzeyine açılan derin sulama kanalları ve sık aralıklarla gerçekleştirilen sulamanın etkisiyle, yüzeye çok miktarda seramik çıkmış ve bir sonraki ekim esnasında yüzeyin tarımsal makinelerle düzeltilmesi sonucunda seramik parçaları yüzeyde geniş bir alana dağılmıştır.

4.1. Seramiğin Niteliği

Hakemi Use'nin Erken Demir Çağ seramiği gerek hamur kalitesi, gerekse hamur renkleri açısından birbirlerine benzerlik göstermektedir. Bunların büyük çoğunluğu el yapımıdır. Hamurları ince işçilik göstermezler; iyi elenmemiş olan hamurlarına ince kum, kireç ve bazılarında az miktarda saman/kıyılmış ot katılmıştır; bazılarında ise iri taşçıklar görülebilmektedir. Bu seramiğin önemli bir bölümü kaba mutfak kabı görünümündedir. Söz konusu kaplar yeterli ısıda ve sürede pişirilmediklerinden pek çoğunda koyu öz gözlenmektedir. Bazıları açık alandaki seramik pişirme yerlerinde pişirilmiş (özellikle kaba işçilik gösteren çömler), bazıları ise fırında daha özenli pişirilmiştir. Pişme esnasında ısıda meydana gelen dalgalanma veya ateşin eşit miktarda seramik yüzeyine nüfuz etmemesinden kaynaklanan alacalı bir renk tonu, bazı kapların yüzeyinde lekeler şeklinde görülmektedir. Bu durum daha çok içe doğru daralan ağız kenarına sahip çömlerlerde dikkat çekmektedir. Ortalama 30 cm ağız çapına sahip bu kaplar mutfak kabı olarak kullanılmış olmalıdır. Hamurlarında ateşe karşı direncin artmasını sağlayan yoğun mineral bulunması bu düşüncüyü desteklemektedir. Çoğunlukla orta-yüksek sertliğe sahip bu tip kaplarda kıyılmış ot veya saman seramik hamurunda katkı maddesi olarak kullanılmamıştır. Bazılarının dış yüzleri ıslak elle hafifçe düzeltilmiştir.

Hakemi Use'nin Erken Demir Çağ kaplarının hamurları kızıl kahverengi ve bunun farklı tonlarında olup, astarlı örnekler yok denilecek kadar azdır. Özellikle dış yüzeyi oluklu kap parçalarının büyük bölümü kızıl kahverengindedir. Bunların yanı sıra az sayıdaki örnekte pişme esnasında hamur içindeki kirecin dışa çıkmasıyla oluşmuş ve bir bakıma astar gibi kabın iç ve dış yüzeyini kaplayan açık sarı renkte ince bir katman görülmektedir.

4.2. Seramik Biçimleri

Hakemi Use'nin Erken Demir Çağ seramiği çoğunlukla orta boy çömlerden oluşmaktadır. İçe dönük basit ağız kenarlı çömlerin şişkin kenarları genellikle küçük düz dip veya yuvarlak dip ile son bulmaktadır. Bunların yanında fazla derin olmayan kâse veya çanak biçimli kaplar da görülmektedir. Genelde kapların ağız kenarları basit olmakla birlikte, dıştan hafif kalınlaştırılmış ağız kenarlı kâse biçimindeki kaplar çoğunluğu oluştururlar. Burada ele alınan kap çeşitlerinin ağız kenarlarının dış kısmından başlayan ve genellikle üç sıradan oluşan paralel oluk bezek bulunmaktadır. Bu oluklar dikkatlice incelendiğinde, bunların kap yaşken küt uçlu sert bir cisimle baskı uygulamak suretiyle açıldığı görülmektedir. Bu olukların açılması esnasında düzgün bir hat elde edilmek için ne kadar dikkat edilirse edilsin, yine de hafif dalgalanmalar veya kaymalar meydana gelmiştir. Bazı örneklerde söz konusu paralel olukların arasında süsleme amaçlı küçük yumrucuklar yerleştirilmiştir. Bu yumrucuklar, kabın üretildiği hamurdan alınan küçük topakların kap yaş iken gövdeye yapıştırılması ve ardından birleşme yerinin düzeltilmesiyle oluşturulmuştur. Genellikle kabın dış yüzeyinde ağız kenarına yakın bir yerinde tek yumrucuk görülürken, kimi örneklerde yan yana iki yumrucuk bulunmaktadır. Hakemi Use'de bu tip kaplardan sağlam bir örnek bugüne kadar ele geçmediğinden, kapların üzerinde bu yumrucuklardan toplam kaç adet bulunduğu veya birbirine simetrik yapıya yapılmadığını söylemek bugün için mümkün olamamaktadır.

Erken Demir Çağ kapları içinde sayıca fazla yer tutmayan bir başka kap biçimi ise kâselerdir. Sığ kâseler tıpkı çömler gibi kendi içlerinde benzerlikler göstermektedir. Bunlar arasında dıştan hafif kalınlaştırılmış ağız kenarlılar önemli yer tutmaktadır. Bunların çoğunluğu içe dönük ağız kenarına sahiptir. Ekseriyetle iyi fırınlanmış bu kaplarda katkı maddesi olarak kum ve kirecin yanı sıra ince saman veya kıyılmış ot dikkat çekmektedir. Bu grup içinde bir seramik fırınında yeterli ısıda ve sürede pişirilmiş örneklerin yanı sıra, özensiz pişirilmiş örnekler de mevcuttur. Bazılarının dış yüzeyinde ince bir astar gibi tabaka halinde yüzeyin kavladığı görülür. Ağız kenarının dış kısmında yer alan derin oluklar, bu kaplarda sıklıkla görülen bir bezeme türüdür. Bazı örneklerde bu derin oluğun altında paralel birkaç sıradan oluşan daha ince oluklar

gözlenmektedir. Bazen de bu kısımda küçük çentiklerden oluşan bezekler de yer almaktadır. Birkaç sıradan oluşan sağa ve sola yatık çentikler kabın dış yüzeyinde şerit şeklinde bir bezeme oluşturmaktadır.

4.3. Tarihlendirme

Hakemi Use kazılarında ele geçen Erken Demir Çağ seramikleri içinde “**Yatay Oluk Bezekli Kaplar**” önemli bir yer tutmaktadır. Arkeoloji literatüründe bu kaplar Keban Barajı kazılarında Norşuntepe buluntularından hareketle Almanca “**Horizontale Rillenkeramik**” veya İngilizce ismi olan “**Grooved Ware**” olarak tanınmaktadır. Bu grup içinde yer alan kapların dış yüzeyinde ağız kenarının hemen altından başlayan ve genellikle omuz hizasında sonlanan birbirine paralel olukların yer alması diğer seramiklerden kolaylıkla ayrılmasını sağlayan ortak bir özelliktir. Oluk Bezekli Kaplar’ın Erken Demir Çağ süresince, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da yaygın olduğu, bölgede yürütülen baraj kazılarında saptanmıştır. Bu kazıların yanı sıra baraj kazıları başlamadan önce bölgede yürütülen yüzey araştırmalarında pek çok höyük yüzeyinde oluklu örnekler ait parçalar toplanmıştır. Fırat üzerinde inşa edilen Atatürk ve Karakaya Baraj alanlarını kapsayan yüzey araştırmalarında (Özdoğan 1977; Blaylock ve diğerleri 1990); Birecik ve Karkamış Baraj alanları (Algaze ve diğerleri 1994) ve Sakçagözü Ovası’nda (Garrard ve diğerleri 1996) gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının yanı sıra, son yıllarda Kahramanmaraş’ta (Dodd 2005) yürütülen yüzey araştırmalarında oluklu kaplara rastlanılması, bölgenin güney ve güneybatısında da bu kapların yaygın olduğunu göstermektedir. Fırat üzerinde kurulacak baraj projeleri kapsamında 1960’ların sonlarında başlayan kurtarma kazıları sayesinde oluklu kaplardan çok sayıda ele geçmiştir. Bunlar arasında Elazığ bölgesinde Norşuntepe (Hauptmann 1969/70), Korucutepe (Winn 1980), Değirmentepe (Duru 1979), Tepecik (Esin 1970) ve İmikuşığı (Sevin 1991) gibi Yukarı Fırat Havzası yerleşimleri önemli bir yer tutmaktadır. Fırat boyunca güneye doğru inildiğinde Malatya bölgesinde yürütülen kazılardan Köşkerbaba (Bilgi 1991) ve İmamoğlu’nda (Ökse 1988; 1992) bu tür kaplara rastlanmıştır. Günümüz Türkiye-Suriye sınırından birkaç kilometre içerde yer alan Kilis’teki Oylum Höyük’te (Özgen ve diğerleri 1997); Sakçagözü’nde (Taylor ve diğerleri 1950) ve Tarsus’ta (Hanfmann 1963) ele geçirilen az sayıda benzer kaplar, bunların özellikle güneybatıya doğru yayılım alanını göstermesi açısından önemlidir.

Oluk Bezekli Kaplar, Fırat Nehri’nden başlayarak Van Gölü’nün doğusuna ve Dicle Nehri’nin güneyinden Çoruh Nehri’nin güneyine kadar uzanan bir alana yayılmıştır¹. Söz konusu bölge hakkında yazılı belgelerde detaylı bilgi aynı zamanda dönemin en

¹ K. Bartl tarafından yayımlanan makalede Oluklu Kaplar’ın Önasya’daki yayılımı bir harita ile gösterilmiştir (Bartl 2001: 385, fig.1).

önemli siyasî gücü olan Assur'dan gelmektedir. Fakat MÖ II. Binyılın sonunda kral Asur-bel-kala ile II. Assurnasirpal arasında kalan zaman diliminde yazılı belgeler adeta susmuş durumdadır. Bu süreçte Oluklu Kaplar'ın Fırat'tan başlayarak Anadolu'nun doğu yarısında ve İran'ın batısında görülmesi dikkat çekmektedir (Resim 1). Van Gölü Havzası'nda (Çilingiroğlu 1993; Köroğlu ve Konyar 2005) ve Erzurum civarında (Güneri 2002) bu kapların varlığı saptanmıştır. Bu seramik grubu Anadolu'nun doğu bölümünde doğu-batı yönünde 700 km, kuzey-güney doğrultusunda ise yaklaşık 500 km ye varan geniş bir alana yayılmıştır (Roaf ve Schachner 2005, 119). Söz konusu bölgede Geç Tunç Çağ seramiği ile Erken Demir Çağ seramiği belirgin bir şekilde birbirinden farklılık gösterir. Geç Tunç Çağ seramiği çoğunlukla çarkta üretilmiş olmasına karşın, Erken Demir Çağ seramiği elde biçimlendirilmiştir. Bununla birlikte Erken Demir Çağ seramiği bir önceki dönemle kıyaslanmayacak düzeyde özensiz üretilmiş ve kötü pişirilmiştir (Köroğlu, 2003: 233)². Kızıl kahverenginin tonlarındaki hamur renkleri ve elde üretilmiş olmaları bu kapların karakteristik özellikleridir. Bununla birlikte Keban Barajı kazılarında Değirmentepe'de ele geçirilen bu tipteki kapların çarkta yapıldığı bildirilmektedir (Duru, 1979: 42). Keban Barajı kazıları arasında yer alan Korucutepe'de ise oluklu kapların ağır dönen çarkta yapılmış örnekleri mevcuttur (Winn, 1980: 155). Karakaya Barajı kazılarında İmikuşağı yerleşiminde ele geçirilen bu tipteki kapların çoğunlukla ağır dönen çark izleri gözlenmektedir (Sevin, 1995: 26).

Geç Tunç Çağ sonunda, MÖ 13. yüzyıldan 9. yüzyıla kadar Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da farklı toplulukların varlığı bilinmektedir. Bu süreçte Assur'un özellikle Kuzey Mezopotamya'da kendi konumunu güçlendirmeye çalıştığı ve zaman zaman Güneydoğu Anadolu'ya doğru bazı askeri seferlere giriştiği görülmektedir. Bu zaman diliminde Güneydoğu Anadolu'da tek bir merkezi gücün bulunmadığı, kabile veya benzeri bir yapıya sahip toplulukların yaşadığı anlaşılmaktadır (Yakar 2000, 432). Assur yazılı belgelerinde geçen **Uruatri** ve **Nairi Memleketi** gibi coğrafi tanımlamalar, Yukarı Dicle ile Van Gölü civarına kadar uzanan bir coğrafyayı kapsamaktadır. Assur belgelerinde geçen **Nairi Memleketi** bazen 60 civarında krallığın oluşturduğu bir koalisyonu içermektedir. Oluklu Kaplar'ın bu dönemde, farklı etnik gruplara mensup toplulukların ortak bir kap tipi olarak kullanılmış olabileceği ihtimal dahilinde tutulmaktadır (Roaf ve Schachner 2005, 120). Bu kapların görüldüğü coğrafyada Geç Tunç Çağ ile Erken Demir Çağ seramik topluluklarında kökten bir değişim görülmektedir. Bazı bilim adamları Oluklu Kaplar'ı, Asur kralı I. Tiglat-Pliser zamanına ait yazılı belgelerde geçen (MÖ 1115) ve Güneydoğu Anadolu'da yaşadığı düşünülen **Muskiler** ile ilişkilendirmektedir (Sevin 1991; Summers 1994).

İlisu Barajı kazılarında Giricano kazısında gün ışığına çıkartılan çivi yazılı tabletler

² Bu makalede Oluklu Kaplar'ın yayılım alanları ve tarihlendirmesi konusunda geniş bir tartışma yer almaktadır.

sayesinde bu tipteki kapların ait olduğu dönemin tarihî çerçevesi açıklığa kavuşmuştur. Bu kaplar Giricano'da MÖ 11. yüzyılın ikinci yarısından sonraki bir döneme tarihlendirilmektedir (Schachner, 2003: 158). Yukarı Fırat kazıları dahilinde Keban buluntuları MÖ 1150-950 yılları arasına (Bartl 2001, 391; Müller, 2003: fig. 2); Karababa Barajı buluntuları MÖ 1100-900 yıllarına (Müller, 1999: 404); Atatürk Barajı kazılarından Lidar Höyük'tekiler ise Geç Tunç Çağ sonuna (yerleşimin <6e2> evresine) tarihlendirilmektedir (Müller 1999, 415, Abb.5). Hakemi Use'nin de içinde yer aldığı Yukarı Dicle Vadisi'nde Ilısu Barajı kazılarının henüz başlamadığı 1980'lerin sonunda yürütülen yüzey araştırmasında pek çok yerleşimde bu kapların varlığı saptanmıştır (Köroğlu 1998, 72, Resim 16). Kazıların başlamasıyla birlikte Dicle'nin sağ ve sol kıyısında yer alan ve Erken Demir Çağ tabakaları kazılmış olan yerleşimlerin tümünde bu kaplardan ele geçmeye başlamıştır (Karg 2002, 715, Şekil 3; Matney ve diğerleri 2004, 398; Parker ve diğerleri 2004, 580, Şekil 14; Schachner 2004, 518, Şekil 5).

5. Değerlendirme

Hakemi Use kazısında tespit edilen Erken Demir Çağ seramikleri kendisinden önceki Orta Assur ve sonraki Yeni Assur kaplarından kolaylıkla ayırt edilebilmektedir. Assur seramiklerinin kaliteli çark üretimi örnekleriyle kıyaslandığında Erken Demir Çağ seramiği hem kötü pişirilmeleri, hem de elde biçimlendirilmeleriyle oldukça düşük bir kaliteye sahiptir. Bu durum aslında tüm Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki kazılarda saptanmıştır. MÖ II. Binyılda Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya kadar uzanmış olan Hititlerin, batıdan gelen göçlerle otoriterlerinin sarsılması ve ardından başkentleri Hattuşa'nın yıkılmasıyla birlikte güneye ve doğuya doğru hareket ettikleri bilinmektedir. MÖ 12. yüzyılın ikinci yarısından sonra geleneksel Hitit kültürünün Erken Demir Çağ içine doğru devam ettiği, Fırat üzerinde bulunan Malatya/Arslantepe kazılarında saptanmıştır (Frangipane, 1993: 42). Bununla birlikte Hitit kültürünün Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da, özellikle de Fırat'ın doğu kesiminde Erken Demir Çağ süresince güçlü bir şekilde devam edip etmediği henüz kesinlik kazanmamıştır. Bunun yanında Anadolu'da Fırat ile Dicle arasında kalan sahada yapılan kazılarda Geç Tunç Çağ süresince Orta Assur etkisi gözlenmektedir. Orta Assur krallığının bölge üzerindeki etkisinin zayıflaması ve ardından tamamen ortadan kalkması, bugün için arkeolojik bulguların azlığı nedeniyle tam olarak açıklanamamaktadır. MÖ. 9. yüzyılda bölgede Aramilerin varlığından hareketle, Orta Assur'un gücünün azalmasından hemen sonra Aramilerin bölgeye yerleştikleri ve Oluklu Kaplar'ın bu topluluk tarafından kullanılmış olması ihtimal dahilinde olsa bile, günümüzde bu görüşün doğruluğu tartışmalıdır. Bölgede Orta Assur krallarının varlığının tamamen ortadan kalkmasıyla birlikte Oluklu Kaplar tüm bölgenin ana seramik grubu haline gelmesi Hakemi Use için de geçerlidir.

Hakemi Use’de kazılan alanda ele geçirilen Erken Demir Çağ seramiği maalesef sağlam bir mimari kalıntı ile birlikte ele geçmemiştir. Bu nedenle bu seramiği kullanan topluluğun yaşam biçimi hakkında ayrıntılı bir bilgiye sahip değiliz. Bununla birlikte yerleşiminin yaklaşık 2 km kuzeyinde, Dicle’nin diğer tarafında yer alan Giricano kazısında bu kapların tarihlendirilmeleri oldukça sağlam bir kontekse dayanmaktadır. Bu merkezde ele geçirilen on beş adet çivi yazılı belge sayesinde Orta Assur egemenliğinin yaklaşık MÖ 1069 civarında son bulduğu ve Oluklu Kaplar’ın bu dönemden sonra görülmeye başladığı saptanmıştır. Hakemi Use’nin Erken Demir Çağ seramiklerini, hem son yıllarda gerçekleştirilen Yukarı Dicle kazılarında, hem de Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde açığa çıkartılan benzerlerinden hareketle MÖ 1050-950 tarihleri arasına tarihlendirmek mümkündür.

KATALOG

Resim. 3.1

Kasa no: 02.E7.105.65(20) **katkı: yoğun:** kireç-ince, saman-ince **seyrek:** taşçık-iri, kum-ince **renk: dış:** 2.5YR.5/4-6/4 kızıl kahverengi, alacalı **iç:** 5YR.7/4 pembe **pişme:** orta-düşük, özlü **sertlik:** orta-düşük **teknik:** el yapımı **bezeme:** oluk, çentik.

Resim. 3.2

Kasa no: 02.E7.101.654(17) **katkı: yoğun:** saman-ince **seyrek:** taşçık-ince, kireç-ince **renk: dış ve iç:** 5YR.6/6-7/3 açık kızıl kahverengi **pişme:** orta-yüksek, özlü **sertlik:** orta-yüksek **teknik:** el yapımı **bezeme:** oluk, çentik.

Resim. 3.3

Kasa no: 02.E8.203.51(4) **katkı: yoğun:** kireç-ince, saman-ince **seyrek:** taşçık-iri **renk: dış ve iç:** 2.5YR.6/4-5/4 kızıl kahverengi **pişme:** orta-yüksek **sertlik:** orta-yüksek **teknik:** el yapımı.

Resim. 3.4

Kasa no: 02.E8.204.04(21) **katkı: yoğun:** saman-ince **seyrek:** kum-ince, kireç **renk: dış ve iç:** 5YR.4/1-3/1 koyu kızıl gri, alacalı **pişme:** orta-yüksek, özlü **sertlik:** orta-yüksek **teknik:** el yapımı **bezeme:** kabartma tutamak.

Resim. 4.1

Kasa no: 02.E8.203.46(26) **katkı: yoğun:** saman-ince **seyrek:** kum-ince **renk: dış ve iç:** 5YR.6/4-5/4 kızıl kahverengi, alacalı **pişme:** orta-yüksek, özlü **sertlik:** orta-yüksek **teknik:** el yapımı.

Resim. 4.2

Kasa no: 02.E7.102.42(02) **katkı: yoğun:** kıyılmış ot **seyrek:** kum-ince **renk: dış ve iç:** 5Y.7/3-8/3 açık sarı **pişme:** orta-yüksek **sertlik:** orta-yüksek **teknik:** el yapımı **bezeme:** oluk.

Resim. 4.3

Kasa no: 02.E8.201.42(7) **katkı: yoğun:** saman-ince **seyrek:** kireç-ince, kum-ince **renk: dış:** 10YR6/3 açık sarımsı kahverengi, alacalı **iç:** 10YR.3/2 çok koyu grimsi kahverengi, yalın **pişme:** orta-düşük, özlü **sertlik:** orta-düşük **teknik:** el yapımı.

Resim. 4.4

Kasa no: 02.E7.107.20(6) **katkı: yoğun:** kıyılmış ot **seyrek:** kireç-ince **renk: hamur:** 2.5YR. 6/6-6/8 açık kırmızı **yüzey:** 10YR.8/3-8/4 açık kahverengi **pişme:** orta-yüksek **sertlik:** orta-yüksek **teknik:** çark **bezeme:** oluk.

Resim. 4.5

Kasa no: 02.E9.301.495(1) **katkı: yoğun:** saman-ince **seyrek:** kireç-ince **renk: dış ve iç:** 2.5YR.6/4-6/6 açık kızıl kahverengi **pişme:** orta-yüksek, özlü **sertlik:** orta-yüksek **teknik:** el yapımı **bezeme:** oluk.

Resim. 5.1

Kasa no: 02.E7.101.302(11) **katkı: yoğun:** kireç-ince **seyrek:** kum-ince, kıyılmış ot **renk: hamur:** 2.5YR 6/6 açık kırmızı **yüzey:** 5Y.8/3-8/4 açık sarı **pişme:** orta-yüksek **sertlik:** orta-yüksek **teknik:** el yapımı **bezeme:** oluk.

Resim. 5.2

Kasa no: 02.E7.101.390(23) **katkı: yoğun:** kireç-iri, kum-iri, saman-ince **seyrek:** taşçık-ince **renk: dış ve iç:** 2.5YR.5/6-6/6 kızıl kahverengi **pişme:** orta-yüksek **sertlik:** orta-yüksek **teknik:** el yapımı **bezeme:** oluk.

Resim. 5.3

Kasa no: 02.E8.201.122(14) **katkı: yoğun:** kireç-ince, saman-ince **seyrek:** kum-ince **renk: dış ve iç:** 7.5YR.7/4 pembe, alacalı **pişme:** orta-yüksek, özlü **sertlik:** orta-yüksek **teknik:** el yapımı **bezeme:** oluk.

Resim. 5.4

Kasa no: 02.E7.107.37(22) **katkı: yoğun:** kireç-ince, saman-ince **seyrek:** kum-ince **renk: dış ve iç:** 5YR.7/3-7/4 pembe **pişme:** orta-yüksek **sertlik:** orta-yüksek **teknik:** el yapımı **bezeme:** oluk.

Resim. 6.1

Kasa no: 02.E8.202.248(15) **katkı: yoğun:** kum-ince, kireç-ince **seyrek:** taşçık-ince **renk: dış ve iç:** 5YR.6/4 açık kızıl kahverengi, alacalı **pişme:** orta-yüksek **sertlik:** orta-yüksek **teknik:** el yapımı.

Resim. 6.2

Kasa no: 02.E7.102.54(8) **katkı: yoğun:** kireç-ince, kum-ince **seyrek:** taşçık-ince **renk: dış ve iç:** 7.5YR.6/2-6/4 açık kahverengi, alacalı **pişme:** orta-düşük, özlü **sertlik:** orta-düşük **teknik:** el yapımı **bezeme:** oluk.

Resim. 6.3

Kasa no: 02.E8.203.14(9) **katkı: yoğun:** kum-ince, kireç-ince **renk: dış:** 5YR.6/3-6/4 açık kıvıllı kahverengi **iç:** 5YR.5/1-6/1 gri alacalı **pişme:** orta-yüksek, özlü **sertlik:** orta-yüksek **teknik:** el yapımı **bezeme:** oluk.

Resim.7.1

Kasa no: 01.E7.105.12(29) **katkı: yoğun:** kum-ince **seyrek:** taşçık-ince, kıyılmış ot **renk: dış:** 10YR.5/3-4/2 kahverengi alacalı **iç:** 10YR.6/2-5/2 kahverengimsi gri **pişme:** orta-yüksek, özlü **sertlik:** orta-yüksek **teknik:** el yapımı **bezeme:** oluk, yumrucuk.

Resim.7.2

Kasa no: 02.D8.501.386(5) **katkı: yoğun:** kum-iri **seyrek:** kireç-ince, saman **renk: dış:** 5YR.6/3 açık kıvıllı kahverengi, alacalı **iç:** 10YR.3/3 koyu kahverengi **pişme:** kötü, özlü **sertlik:** orta-düşük **teknik:** el yapımı **bezeme:** oluk, yumrucuk.

Resim. 7.3

Kasa no: 01.E8.202.10(25), **katkı: yoğun:** kum-ince, **renk: dış ve iç:** 5YR.4/1 koyu gri, alacalı **pişme:** orta-yüksek **sertlik:** orta-yüksek **teknik:** el yapımı **bezeme:** oluk ve yumrucuk.

Resim.7.4

Kasa no: 02.E7.102.123(24) **katkı: yoğun:** kum-ince, kireç-ince **seyrek:** taşçık-iri, saman **renk: dış ve iç:** 10YR.7/4 çok açık kahverengi, alacalı **pişme:** orta-düşük, özlü **sertlik:** orta-düşük **teknik:** el yapımı **bezeme:** oluk, yumrucuk.

Resim.7.5

Kasa no: 05.G8b.601.001(3) **katkı: yoğun:** kum-ince **seyrek:** kireç-ince **renk: dış:** 5YR.7/3 pembe **iç:** 5YR.6/3 açık kıvıllı kahverengi **pişme:** orta-yüksek **sertlik:** orta-yüksek **teknik:** el yapımı **bezeme:** oluk, yumrucuk.

Resim. 8.1

Kasa no: 02.E8.201.001(28) **katkı: yoğun:** kum-ince, kireç-ince **seyrek:** saman-ince **renk: dış:** 5YR.5/1-4/1 kıvıllı gri **iç:** 5YR.6/3 açık kıvıllı kahverengi **pişme:** orta-düşük **sertlik:** düşük **teknik:** el yapımı.

Resim. 8.2

Kasa no: 02.E8.202.160(12) **katkı: yoğun:** kum-iri, kireç-iri **seyrek:** taşçık-ince **renk: dış:** 2.5YR.5/6-5/8 kırmızı **pişme:** orta-yüksek **sertlik:** orta-yüksek **teknik:** el yapımı.

Resim. 8.3

Kasa no: 02.E7.107.33(18) **katkı: yoğun:** saman-ince **seyrek:** kireç-ince, kum-ince **renk: dış ve iç:** 5YR.7/3-7/4 pembe **pişme:** orta-düşük, özlü **sertlik:** orta-düşük **teknik:** el yapımı **bezeme:** kabartma ve çentik.

Resim. 8.4

Kasa no: 01.E8.201.06(13) **katkı:** seyrek: kum-ince **renk:** dış ve iç: 5YR.6/6 kızıl sarı **pişme:** orta-yüksek **sertlik:** orta-yüksek **teknik:** el yapımı **bezeme:** oluk.

Resim. 8.5

Kasa no: 02.E7.105.80(29) **katkı:** yoğun: saman **seyrek:** kireç-ince **renk:** dış ve iç: 5Y.7/4 açık sarı **pişme:** orta-düşük, özlü **sertlik:** orta-düşük **teknik:** el yapımı **bezeme:** çentik.

Resim. 8.6

Kasa no: 02.D8.501.364(16) **katkı:** yoğun: kireç-ince, kum-ince **seyrek:** kıyılmış ot **renk:** dış: 5YR.5/2-6/2 pembemsi gri **iç:** 5YR.6/3-5/3 kızıl kahverengi **pişme:** orta-yüksek **sertlik:** orta-yüksek **teknik:** el yapımı.

Resim. 8.7

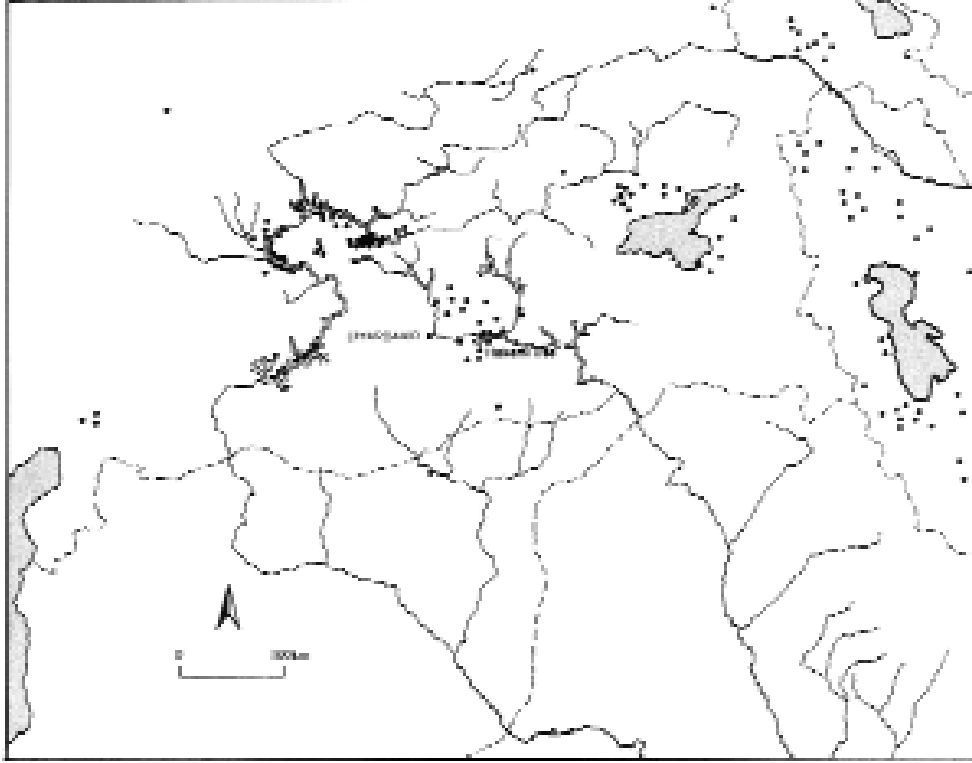
Kasa no: 02.E7.107.04(27) **katkı:** yoğun: kireç-iri, kum-iri **seyrek:** taşçık, kıyılmış ot **renk:** dış: 2.5YR 6/4 açık kızıl, alacalı **iç:** 2.5 YR 6/4 açık kızıl **pişme:** orta-yüksek **sertlik:** orta-yüksek **teknik:** el yapımı.

KAYNAKÇA

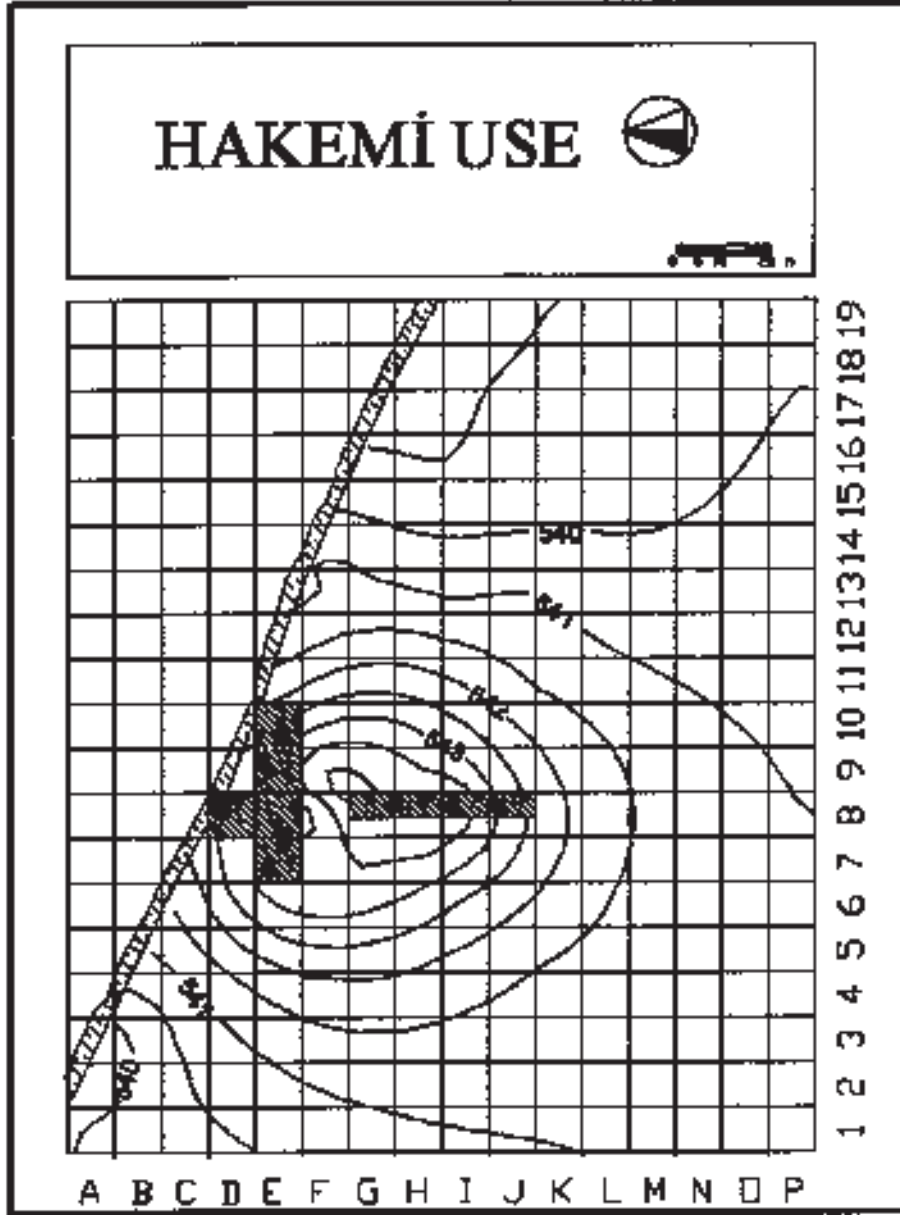
- Algaze, G., R. Breuninger ve J. Knudstad. (1994). "The Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project: final report of the Birecik and Charcemish Dam survey areas." *ANATOLICA* 20: 1-96.
- Bartl, K. (1994). "Die frühe Eisenzeit in Ostanatolien und ihre Verbindungen zu den benachbarten Regionen." *BAGHDADER MITTEILUNGEN* 25: 473-518.
- Bartl, K. (2001). "Eastern Anatolia in the Early Iron Age." Eichmann, R. ve H. Parzinger (eds). *Migration und Kulturtransfer, Der Wandel vorder-und-zentralasitischer Kulturen im Umbruch vom 2. zum 1. vorchristlichen Jahrtausend.*Bonn: (383-410).
- Bilgi, Ö. (1991). "Iron Age pottery from Köşkerbaba Höyük." Çilingiroğlu, A. ve D. French (eds). *Anatolian Iron Ages. The Proceedings of the Second Anatolian Iron Ages Colloquium held at İzmir, 4-8 May 1987:* (11-28).Oxford: British Institute of Archaeology at Ankara Monograph 13.
- Blaylock, S., D. French ve G. Summers. (1990). "The Adıyaman Survey: an interim report." *ANATOLIAN STUDIES* XL: 81-135.
- Çilingiroğlu, A. (1993). "Van-Dilkaya Höyüğü Kazıları Kapanış." *XIV. Kazı Sonuçları Toplantısı I.* Ankara: 469-491.
- Dodd, L. S. (2005). "Legitimacy, identity and history in Iron Age Gurgum." Çilingiroğlu, A. ve G. Darbyshire (eds). *Anatolian Iron Ages V, Proceedings of the Fifth Anatolian Iron Ages Colloquium held at Van, 6-10 August 2001:* (47-64). London: British Institute of Archaeology at Ankara Monograph 31.
- Duru, R. (1979), *Keban Projesi Değirmen-tepe Kazısı.* Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları.

- Esin, U. (1970). "Tepecik Kazısı, 1968." *Keban Projesi 1968 Yaz Çalışmaları*.(147-158). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Frangipane, M. (1993). "Melid (Malatya, Arslantepe) B. Archäologisch." *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie* VIII 1/2: 42-52.
- Garrard, A., J. Conolly, N. Moloney ve K. Wright. (1996). "The early prehistory of the Sakçagözü region, North Levantine Rift Valley: report on the 1995 survey season." *ANATOLIAN STUDIES* XLVI: 53-82.
- Güneri, S. A. (2002). "Cultural connections between Anatolia and Caucasus-Central Asia during the Late Bronze-Early Iron Age." *ANATOLIA ANTIQUA* X: 11-77.
- Hanfmann, G.M. (1963), *Excavations at Gözliü Kule, Tarsus III: The Iron Age*. New Jersey: Princeton.
- Hauptmann, H. (1969/70). "Norşun-Tepe. Historische Geographie und Ergebnisse der Grabungen 1968/69." *ISTANBULER MITTEILUNGEN* 19/20: 21-78.
- Karg, N. (2002). "2000 Yılı Gredimse (İlisu) Kazı Çalışmaları." Tuna, N. ve J. Velibeyoğlu (eds). *İlisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları*: (699-722). Ankara: ODTÜ Yayınları.
- Köroğlu, K. (1998), *Üçtepe I, Yeni Kazı ve Yüzey Bulguları Işığında Diyarbakır/Üçtepe ve Çevresinin Yeni Asur Dönemi Tarihi Coğrafyası*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Köroğlu, K. (2003). "The Transition from Bronze Age to Iron Age in Eastern Anatolia." Fischer, B., Genz, H., Jean, E. ve K. Köroğlu (eds). *Identifying Changes: The Transition from Bronze to Iron Ages in Anatolia and its Neighbouring Regions, Proceedings of the International Workshop, İstanbul, November 8-9, 2002*: (231-244). İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü.
- Köroğlu, K. ve E. Konyar. (2005). "Van Gölü Havzası'nda Erken Demir Çağı Problemi." *ARKEOLOJİ- SANAT DERGİSİ* Sayı 119: 25-38.
- Matney, T., M. Roaf, J. McGinnis ve H. McDonald. (2004). "Ziyaret Tepe Kazıları, 2001." Tuna, N., J. Velibeyoğlu ve J. Greenhalg (eds). *İlisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2001 Yılı Çalışmaları*: (387-406). Ankara: ODTÜ Yayınları.
- Müller, U. (1999). "Die eisenzeitliche Keramik des Lidar Höyük." Hausleiter, A. ve A. Reiche (eds). *Iron Age Pottery in Northern Mesopotamia, Northern Syria and South-Eastern Anatolia, papers presented at the meetings of the international "table ronde" at Heidelberg (1995) and Nieborów (1997) and other contributions*: (403-434). Münster: Ugarit Verlag.
- Müller, U. (2003). "Chronology and Continuity in the Early Iron Age: The Northeastern Side of the Amanus." Fischer, B., Genz, H., Jean, E. ve K. Köroğlu (eds). *Identifying Changes: The Transition from Bronze to Iron Ages in Anatolia and its Neighbouring Regions, Proceedings of the International Workshop, İstanbul, November 8-9, 2002*: (127-136). İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü.
- Ökse, T. (1988), *Mitteleisenzeitliche Keramik Zentral-Ostanatoliens*. Berlin.
- Ökse, T. (1992). "İmamoglu in der Eisenzeit: Keramik." *ISTANBULER MITTEILUNGEN* 42: 31-66.
- Özdoğan, M. (1977), *Lower Euphrates Basin 1977 Survey*. İstanbul: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları.

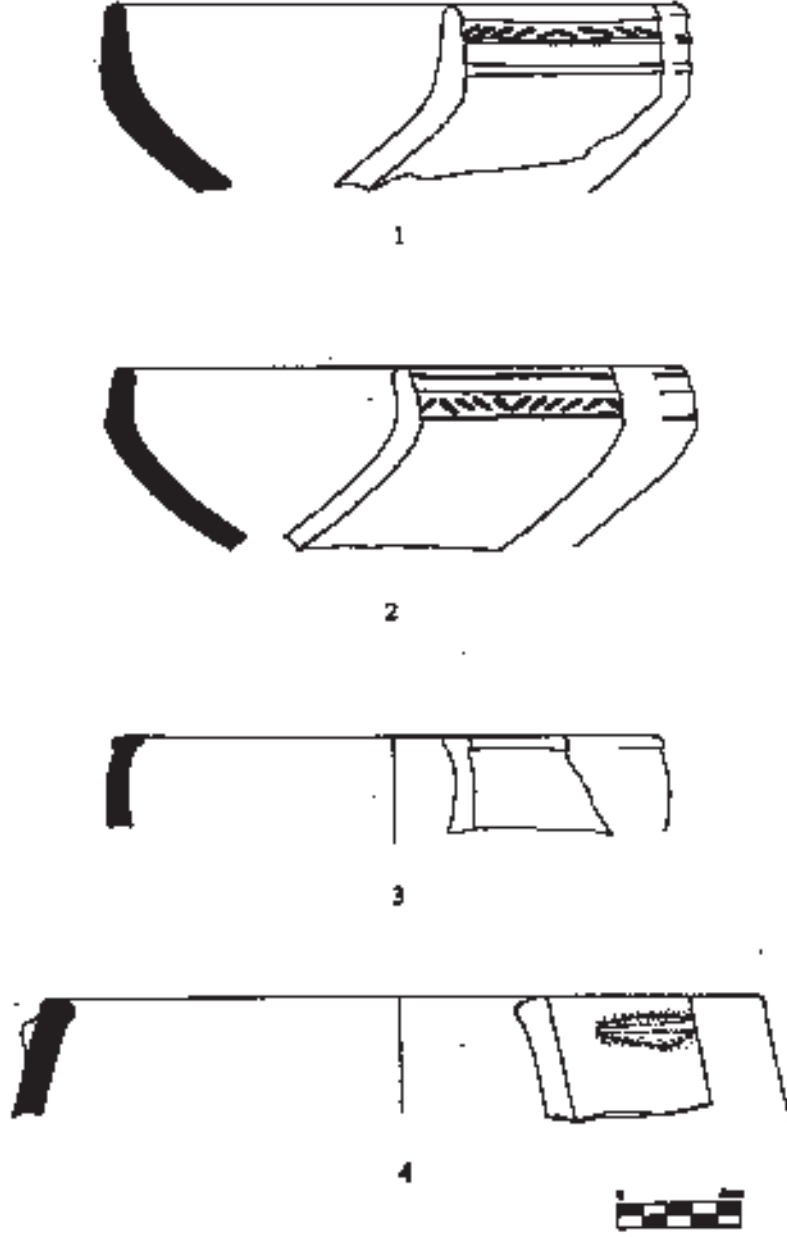
- Özgen, E., B. Helwing ve H. Tekin. (1997). "Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen auf dem Oylum Höyük." *ISTANBULER MITTEILUNGEN* 47: 39-90.
- Parker, B., A. Creekmore ve L. Dodd. (2004). "Yukarı Dicle Arkeolojik Araştırma Projesi (UTARP): Kenan Tepe'nin Kültürel Tarihinin Ön Sentezi." Tuna, N., J. Velibeyoğlu ve J. Greenhalg (eds). *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2001 Yılı Çalışmaları*: (547-580). Ankara: ODTÜ Yayınları.
- Roaf, M. ve A. Schachner. (2005). "The Bronze Age to Iron Age transition in the Upper Tigris Region: new information from Ziyaret Tepe and Giricano." Çilingiroğlu, A. ve G. Darbyshire (eds). *Anatolian Iron Ages V, Proceedings of the Fifth Anatolian Iron Ages Colloquium held at Van, 6-10 August 2001*: (115-123). London: British Institute of Archaeology at Ankara Monograph 31.
- Schachner, A. (2003). "From the Bronze to the Iron Age: Identifying Changes in the Upper Tigris Region. The Case of Giricano." Fischer, B., Genz, H., Jean, E. ve K. Köroğlu (eds). *Identifying Changes: The Transition from Bronze to Iron Ages in Anatolia and its Neighbouring Regions, Proceedings of the International Workshop, İstanbul, November 8-9, 2002*: (151-163). İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü.
- Schachner, A. (2004). "2001 Yılı Giricano Kazıları." Tuna, N., J. Velibeyoğlu ve J. Greenhalg (eds). *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2001 Yılı Çalışmaları*: (505-533). Ankara: ODTÜ Yayınları.
- Sevin, V. (1988). "Elazığ Yöresi Erken Demir Çağı ve Muşkiler Sorunu." *HÖYÜK* 1: 51-63.
- Sevin, V. (1991). "The Early Iron Age in the Elazığ Region and the Problem of the Mushkians." *ANATOLIAN STUDIES* XLI: 87-95.
- Sevin, V. (1995), *İmikuşağı I (6.-1. Yapı Katları)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Summers, G. (1994). "Grey Ware and the eastern limits of Phrygia." Çilingiroğlu, A. ve D. French (eds). *Anatolian Iron Ages 3*: 241-252. Ankara: British Institute of Archaeology at Ankara Monograph 16.
- Taylor, J. Du P., M. V. Seton-Williams ve J. Waechter. (1950). "Excavations at Sakça Gözü." *IRAQ* 12: 53-138.
- Winn, M. N. (1980). "The Early Iron Age Pottery." van Loon, M. (ed). *Korucutepe 3. Final Report on the Excavations of the University of Chicago, California (Los Angeles) and Amsterdam in the Keban Reservoir, Eastern Anatolia (1968-1970)*: (155-175). New York-Amsterdam: North-Holland.
- Yakar, J. (2000), *Ethnoarchaeology of Anatolia, rural socio-economy in the Bronze and Iron Ages*. Jerusalem: Graphit Press.

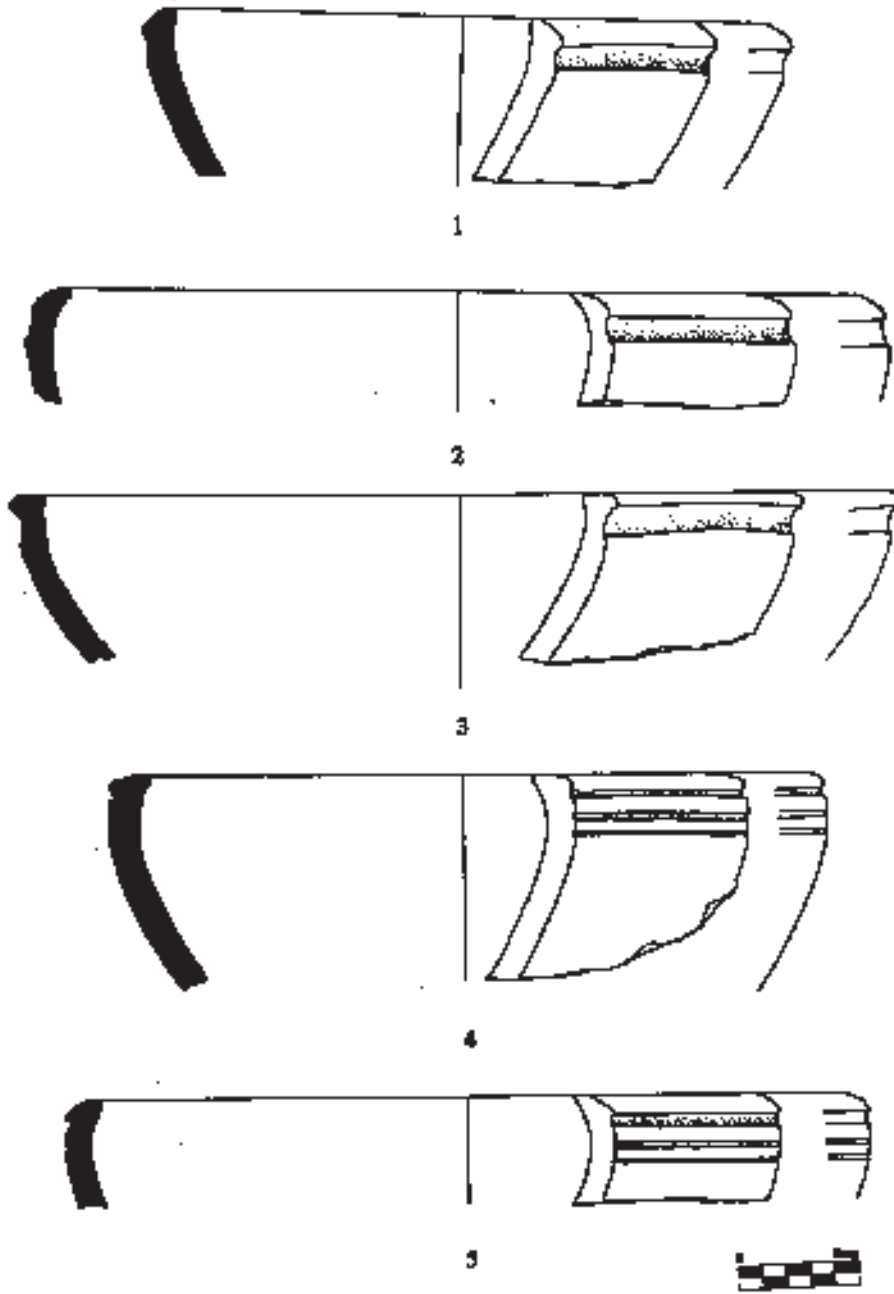
Resim 1. Yatay Oluk Bezekli Seramik Grubu'nun yayılımı (Roaf ve Schachner 2005).

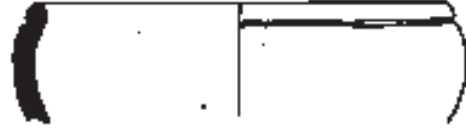
Resim 2. Hakemi Use'nin topografik planı.

Resim 3

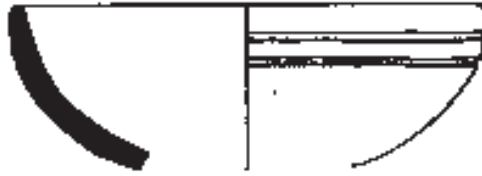
Resim 4

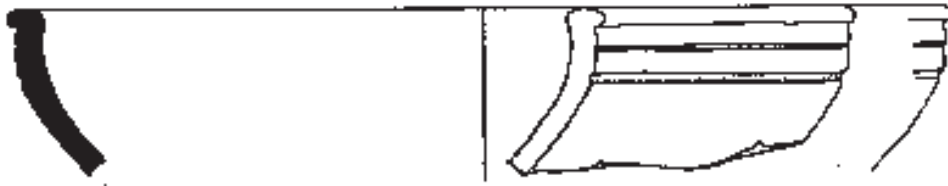
1

2

3

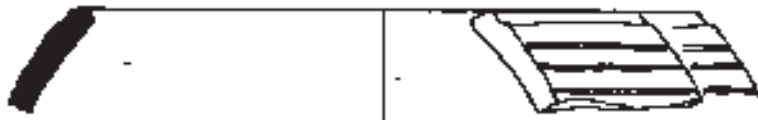
4

Hacim 5

1

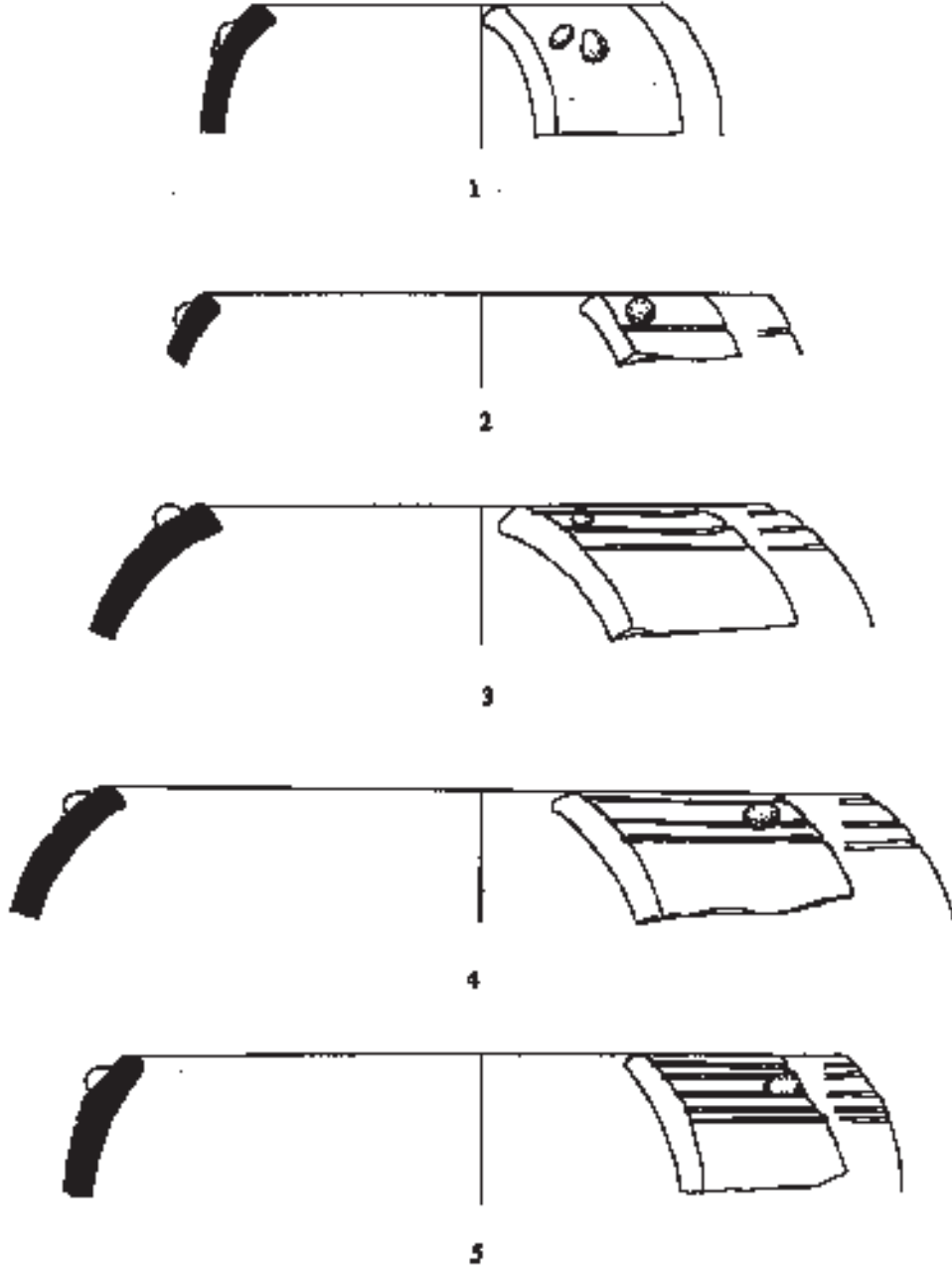
2

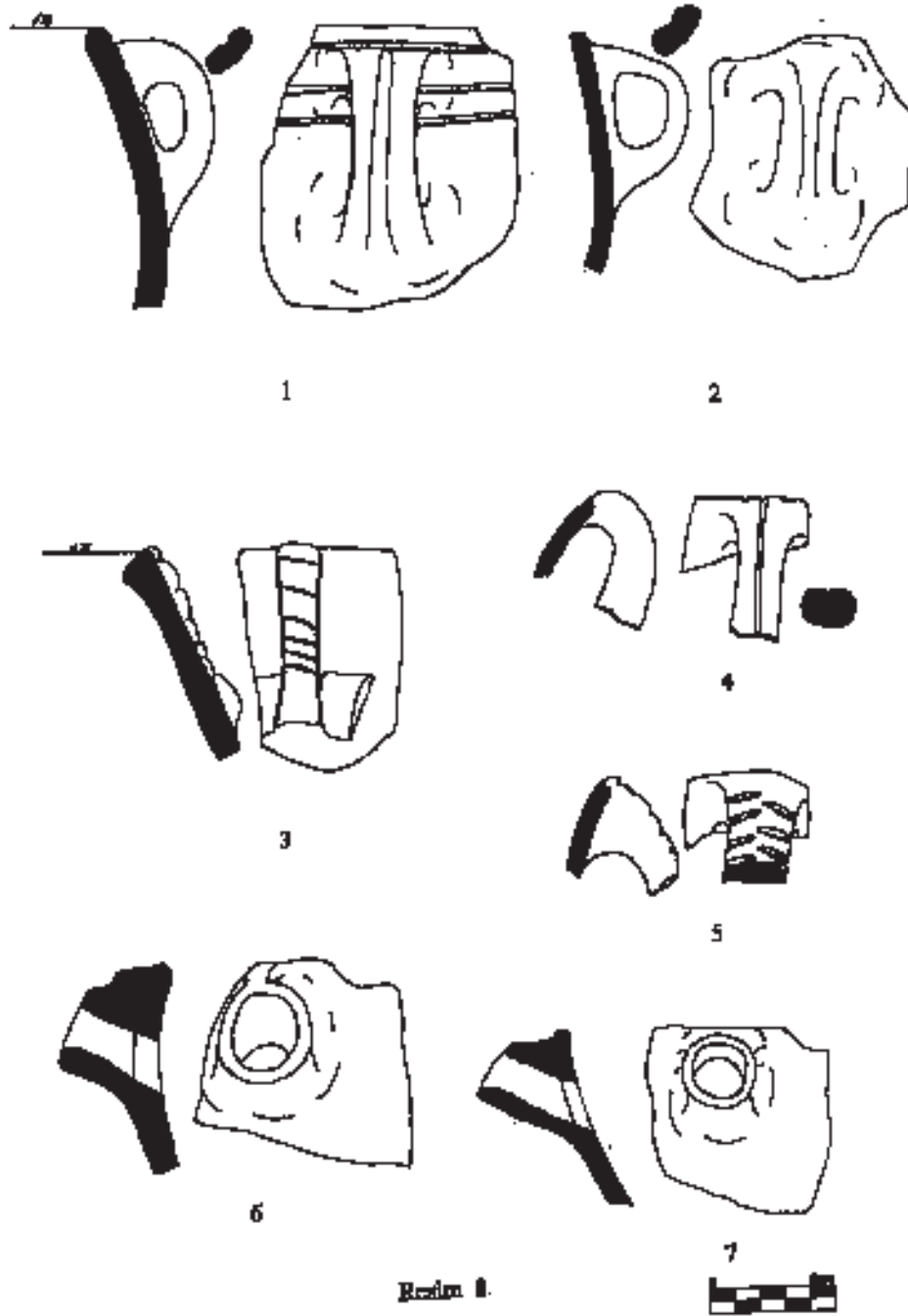
3

Resim 6

Resim 7

Resim 9. Hakemi Use Erken Demir Çağ kapları.

Resim 10. Hakemi Use Erken Demir Çağ kapları.

Resim 11. Hakemi Use Erken Demir Çağ kapları.